روایت

روایتی از غیرت آذربایجان تا کرامت رضوی

سربازان خورشید در سنگر حیات

نسرین نقدی | جایی میان زمزمه‌های «یا رضا(ع)» در رواق‌های آینه‌کاری شده مشهد و نفس‌های آرام نوزادی در خانه‌ای دورافتاده در تبریز، عهدی دیرین در حال تجدید شدن است. این یک پیوند نامرئی است؛ نخی طلایی که از غبار صحن انقلاب شروع می‌شود و به تپش قلب نسلی می‌رسد که قرار است میراث‌دار این آب و خاک باشند. صیانت از حیات، امروز نه یک عدد در آمارهای جمعیتی، که عالی‌ترین مرتبه نوکری در آستان حضرت رئوف(ع) است. بنیاد کرامت رضوی با بازتعریف مفهوم خدمت، نشان داده آغوش امام رضا(ع) تنها برای زائران گشوده نیست، بلکه برای هر جوانه تازه‌ای که در این سرزمین می‌روید، چتری از امنیت و برکت پهن کرده است. این گزارش، روایت غیرتی است که از آذربایجان جوانه زده و در پناه خورشید خراسان، به نهضتی برای ایران جوان بدل شده است.

■وقتی عمه و خاله به افسانه‌ها می‌پیوندند

همه چیز از یک بیداری درونی آغاز می‌شود. دکتر یوسف بدل‌زاده، فعال جوانی جمعیت که در شهر تبریز با گروه جهادی یاوران عزت مهدی(عج) آستین همت بالا زده، روایتش را با یک تجربه شخصی و خانوادگی پیوند می‌زند تا نشان دهد دغدغه جمعیت، پیش از آنکه یک عدد آماری باشد، یک ضرورت عاطفی است.

او با نام خدای مهربان سخن را آغاز می‌کند و می‌گوید: ما در تبریز علاوه بر فعالیت‌های علمی، بر بحث جوانی جمعیت، فرزندآوری و ازدواج آسان متمرکز شده‌ایم. حقیقت این است که رهبر شهید انقلاب نزدیک به ۷۰ بار بر این موضوع تأکید کرده‌اند و این برای ما یک فرمان ولایی است.

او با اشاره به تجربه زیسته خود ادامه می‌دهد: ما هم مثل خیلی‌های دیگر، سال‌ها تحت تأثیر شعار «دو فرزند کافی است» بودیم و پس از تولد پسر و دخترمان، تصور می‌کردیم همین تعداد کفایت می‌کند. اما با گذشت زمان و نگاهی عمیق‌تر، فهمیدم نشاط و روح زندگی در خانواده‌های پرجمعیت است. نگران روزی هستم که عمه، خاله، عمو و دایی برای بچه‌های ما به واژه‌هایی غریب و افسانه‌ای تبدیل شوند. در گذشته، خانواده، خودش بهترین مربی بود؛ بچه‌ها در کنار هم قد می‌کشیدند، از هم یاد می‌گرفتند و حتی با لباس‌های مشترک، همدلی را تمرین می‌کردند. آن روزها مهدکودکی در کار نبود، اما شخصیت بچه‌ها در دل همین شلوغی‌های شیرین و تعاملات واقعی شکل می‌گرفت.

■تقابل سبک زندگی رضوی با دیوارهای آپارتمانی

بخش بزرگی از چالش جمعیت، ریشه در تغییر سبک زندگی دارد. بدل‌زاده که تخصص در طب سنتی و مزاج‌شناسی را به خدمت این مسیر درآورده، معتقد است معماری و فرهنگ مدرن، دشمن نشاط کودکانه شده است. او با نگاهی نقادانه به وضعیت موجود بیان می‌کند: پیامبر(ص) فرمودند تا هفت سالگی با بچه کاری نداشته باشید و بگذارید بازی کند. اما امروز بزرگ‌ترین مشکل ما این است که سبک زندگیمان به سمت آپارتمان‌نشینی رفته است. بچه در خانه بازی می‌کند، همسایه پایینی اعتراض می‌کند و والدین برای ساکت کردن او، فرزند را پیش روان‌شناس می‌برند و داروهای آرامش‌بخش تجویز می‌شود.

او با تبیین ضرورت بازگشت به سبک زندگی اسلامی ادامه می‌دهد: ما باید از سبک زندگی غربی به سمت سبک زندگی رضوی برگردیم. در طب سنتی می‌گوییم انرژی کودک مثل آتش است؛ آتش را باید با خاک و آب خاموش کرد، یعنی بازی در فضای باز. وقتی بچه‌ها با هم بازی می‌کنند، این انرژی به صورت طبیعی تخلیه می‌شود. اما در آپارتمان، محدودیت‌ها اجازه نمی‌دهد. از طرفی سن ازدواج بالا رفته است؛ وقتی کسی در ۳۵ یا ۴۰ سالگی ازدواج می‌کند، دیگر حوصله بازی با فرزند را ندارد. اگر در ۲۰ سالگی ازدواج کند، خودش همبازی فرزندش می‌شود. ما در این حوزه باید کار کنیم تا تک‌فرزندی که مد شده و تمام امکانات را بدون تلاش در اختیار بچه می‌گذارد، جای خود را به خانواده‌های پویا بدهد.

■هشداری که از راهروهای حرم مطهر به گوش می‌رسد

ارتباط این فعال تبریزی با آستان قدس رضوی، یک پیوند تشکیلاتی صرف نیست؛ او خود را سرباز امام رضا(ع) می‌داند که وظیفه دارد نسل محبان حضرت را پاسداری کند. او با اشاره به یک مشاهده تکان‌دهنده در حرم مطهر، هشداری جدی به جامعه می‌دهد و می‌گوید: گاهی که به حرم مطهر مشرف می‌شوم، می‌بینم خادمی که ویلچر می‌راند پیر است و زائری که روی ویلچر نشسته هم پیر! این یک هشدار بصری است. ما داریم به سمت پیری جمعیت می‌رویم و اگر امروز کاری نکنیم، فردا دیر است. جمعیت یعنی توان نظامی، یعنی اقتصاد و یعنی علم.

او با مقایسه برکات خانواده‌های پرجمعیت با تنهایی دوران پیری ادامه می‌دهد: خانواده‌ای که پنج فرزند دارد، هر کدام از فرزندان مثل یک کشیک حرم، یک روز را به خدمت پدر و مادر اختصاص می‌دهند و این ثوابش کمتر از نوکری امام رضا(ع) نیست. اما وقتی یک بچه داریم، او کلافه می‌شود و در نهایت والدین به سرای سالمندان سپرده می‌شوند. رهبر شهید انقلاب با نگرانی عمیق ۷۰ بار بر این موضوع تأکید کرده‌اند. ما باید دست به دست هم بدهیم تا این کار را به سرانجام برسانیم و برای ظهور امام زمان(عج)، سربازانی دلاور، باهوش و پرانرژی تربیت کنیم. به قول ما ترک‌ها، بچه‌ای که پر از نیرو و جنب‌وجوش باشد، زینت محضر آقا خواهد بود.

■گره‌گشایی در سایه رأفت

او از خانواده‌ای می‌گوید که به خاطر فشارهای اقتصادی، در آستانه تصمیمی تلخ برای سقط فرزند چهارمشان بودند: با آن‌ها حرف زدیم، از امید گفتیم و با حمایت خیران، موانع مالی را کنار زدیم. حالا آن کودک به دنیا آمده و عزیزکرده خانواده است. این یعنی صیانت از حیات در پناه نام امام رئوف(ع). حتی در قطار تبریز به مشهد هم بیکار نمی‌نشینیم و با مسافران درباره فرزندآوری صحبت می‌کنیم. گاهی همان آرامش زیارت و توسل به باب‌الحوائج، گره‌های ذهنی و استرس‌های مزمن را باز می‌کند. ما دیده‌ایم که چطور امید به کرامت حضرت و تبرک جستن از آستان ایشان، در کنار مشاوره‌های درست، زوج‌های ناامید را دوباره به زندگی و فرزندآوری امیدوار کرده است. زکات علمی که داریم، همین است که وقتمان را صرف تبیین این ضرورت کنیم.

■جهاد مافوق توان؛ برای ایران، برای رضا(ع)

این فعال حوزه جمعیت معتقد است برای حل بحران جمعیت، دیگر انجام وظایف معمولی کافی نیست و باید وارد فاز جهاد مافوق توان شد. او با یک مثال عینی، ضرورت تلاش مضاعف را تبیین می‌کند: اگر کسی بخواهد مسیری را بدود، شاید زود خسته شود، اما اگر یک حیوان درنده پشت سرش باشد، مافوق توانش می‌دود. امروز بحران جمعیت همان خطر درنده‌ای است که پشت سر ماست. ما باید با تمام قدرت در این حوزه کار کنیم. به نیت شهدایمان، به نیت رهبر شهید که دغدغه این مردم را داشتند، باید همت کنیم.

دکتر بدل‌زاده با تبیین این نکته که تخصص مشاوره‌ای آن‌ها اکنون در امتداد اهداف راهبردی بنیاد کرامت رضوی قرار گرفته است، از شکل‌گیری یک شبکه منسجم و عملیاتی سخن می‌گوید. او معتقد است اعتبار نام امام رضا(ع) در کنار فعالیت‌های جهادی، قدرت نفوذ عجیبی در میان توده‌های مردم ایجاد کرده است و با تأکید بر رویکرد فعالانه در این مسیر اظهار می‌کند: همکاری ما با کانون‌های خدمت رضوی، یک شبکه قدرتمند و بی‌بدیل ایجاد کرده که اجازه می‌دهد پیام حیات‌بخش جوانی جمعیت را به دورترین نقاط ببریم. ما در این جبهه، قائل به نشستن در اتاق‌های مشاوره نیستیم؛ بلکه معتقدیم خادم باید به سراغ مردم برود. از صحن مساجد و هیئت‌ها گرفته تا هر تجمعی که بوی ارادت به اهل‌بیت(ع) می‌دهد، سنگر ماست تا با تکیه بر ظرفیت‌های آستان قدس، تردیدها را به یقین و ترس از آینده را به امید تبدیل کنیم.

■سفیران حیات در پازل بزرگ کرامت

این مجاهدت‌های مخلصانه، تنها قطعه‌ای از پازل عظیم و هوشمندانه‌ای است که آستان قدس رضوی برای صیانت از آینده ایران طراحی کرده است. تسهیلگرانی همچون دکتر بدل‌زاده، درواقع سفیران حیات در شبکه گسترده بنیاد کرامت رضوی هستند که امروز در جای‌جای جغرافیای ارادت، از مشهد تا تبریز، مشغول گره‌گشایی از زندگی مردم‌اند. او که سال‌هاست مدال خادمی عتبات و امامزادگان را بر سینه دارد، حالا سنگر جوانی جمعیت را عالی‌ترین تجلی نوکری برای آستان خورشید می‌داند و می‌گوید: من از تمام مخاطبان و محبان حضرت می‌خواهم به عشق امام رضا(ع) و برای لبخند نایب امام زمان(عج) در این میدان همت کنند. هرچند عمق فاجعه جمعیت زیاد است اما با توکل به حضرت رضا(ع) و این شبکه منسجم مردمی، تا آخرین نفس برای تکثیر نسل شیعه ایستاده‌ایم.

■کرامت؛ در امتداد حیات و اصالت

تجلی رأفت امام هشتم(ع) امروز در رگ‌های جامعه‌ای جریان دارد که آرزویش، تماشای ایرانی جوان و مقتدر است. بنیاد کرامت رضوی با هوشمندی در سازماندهی این حلقه‌های میانی، پیوندی ناگسستنی میان ارادت مذهبی و نیازهای حیاتی ملی ایجاد کرده است. این حرکت، فراتر از یک حمایت ساده، تلاشی است برای آنکه عطر زندگی رضوی در خانه‌های این سرزمین ماندگار شود. تجهیز مراکز درمانی و حمایت از تسهیلگران دغدغه‌مندی چون دکتر بدل‌زاده، همگی قطعات یک پازل بزرگ برای صیانت از نسل محبان اهل‌بیت(ع) هستند.

این جریان برخاسته از ایمان نشان می‌دهد آستان قدس رضوی چگونه با تکیه بر باورهای اصیل مردم، نبض زندگی را در گهواره‌ها پرطنین نگه می‌دارد؛ مسیری که در آن هر تولد، عهدی دوباره با خورشید خراسان برای ساختن فردایی روشن است. از آذربایجان تا خراسان، این زنجیره ارادت است که با هر لبخند نوزاد، آینده‌ای سرشار از امید و جوانی را برای ایران اسلامی رقم می‌زند. خادمی در این سنگر، یعنی تکثیر نوری که از گنبد طلا می‌تابد و در چهره معصوم کودکان این سرزمین تجلی می‌یابد.

گفت‌وگو با علی‌اکبر روحی گل‌خطمی و بازخوانی کارنامه آستان قدس رضوی در مهندسی فرهنگی، حمایت از خانواده و صیانت از نسل، زیر سایه خورشید هشتم(ع)

چرا باید برای «جوانی ایران» نگران باشیم؟

مریم احمدی شیروان | آمارها بی‌رحم‌تر از آن هستند که بتوان نادیده‌شان گرفت؛ نمودارهای جمعیتی کشورمان این روزها حال خوشی ندارند و زمزمه‌های پیری ایران دیگر نه یک هشدار دور از دسترس، که واقعیتی است که پشت در خانه‌های ما رسیده است.

در هیاهوی این نگرانی ملی، اما یک پناهگاه معنوی قد علم کرده است؛ آستان قدس رضوی با تکیه بر کرامت امام هشتم(ع)، نه با شعارهای دستوری، بلکه با مهندسی فرهنگی و دست‌گیری از خانواده‌ها، به میدان آمده تا امید را به خانه‌های ایرانی بازگرداند. امروز ۳۰ اردیبهشت، همزمان با روز ملی جمعیت، سراغ علی‌اکبر روحی گل‌خطمی، دبیر کارگروه جوانی جمعیت بنیاد کرامت رضوی و نویسنده کتاب «مهندسی فرهنگی، راه‌گشای بحران جمعیت ایران» رفته‌ایم تا ببینیم در جوار حرم مطهر امام رضا(ع)، چه نسخه‌ای برای جوانی دوباره ایران پیچیده شده است. همراه ما باشید.

■فرزندآوری؛ از هزینه تا معنای زندگی

استاد روحی گل‌خطمی با نقد نگاه صرفاً معیشتی به بحران جمعیت، بر ضرورت بازنگری در محاسبات ذهنی خانواده‌ها تأکید کرده و می‌گوید: همان‌طور که در کتاب «مهندسی فرهنگی، راه‌گشای بحران جمعیتی ایران» اشاره کرده‌ام، نکته محوری این است که رفتار جمعیتی، بیش از آنکه تابع دخل و خرج باشد، تابع ادراک ذهنی خانواده از فرزند، آینده و کیفیت زندگی است.

وی با کالبدشکافی تضادهای آماری میان دهک‌های ثروتمند و کم‌برخوردار، ریشه اصلی ماجرا را در سبک زندگی جُسته و یادآور می‌شود: شواهد آماری نشان می‌دهد در برخی استان‌ها و دهک‌های برخوردار، با وجود سطح رفاه بالاتر، نرخ باروری پایین‌تر است و در مقابل، در بعضی مناطق کم‌برخوردار، تمایل به فرزندآوری بیشتر مشاهده می‌شود. این تناقض نشان می‌دهد مسئله فرزندآوری، صرفاً اقتصادی یا وابسته به توان مالی نیست. وقتی خانواده فرزند را هزینه بداند یا او را مانع پیشرفت خود تلقی کند، شماحتی با ارائه انواع مشوق‌های اقتصادی هم نمی‌توانید تصمیم او را به‌صورت جدی تغییر دهید. اما اگر همین خانواده، فرزند را معنا، سرمایه انسانی یا امتداد حیات اجتماعی خود بداند، با وجود امکانات محدودتر نیز به فرزندآوری تن می‌دهد. در این مسئله، همان‌گونه که در فرمایشات رهبر شهیدمان در حوزه جمعیت نیز با آن مواجه هستیم، نظام باورها، محاسبات ذهنی و سبک زندگی است که وضعیت جامعه را در حوزه جمعیت رقم می‌زند. به بیان دیگر، رفع گره ذهنی مردم و نخبگان در مسئله فرزندآوری، مهم‌ترین موضوع است. با این حال، متأسفانه در سطح جامعه، این مسئله عمدتاً به‌عنوان یک مسئله صرفاً اقتصادی مطرح می‌شود؛ در حالی که اقتصاد تنها یکی از متغیرهای این موضوع است، نه همه آن. البته مشوق‌های اقتصادی لازم‌اند، اما شرط کافی نیستند و بدون اصلاح ذهنیت فرهنگی، باور و گره ذهنی، این مشوق‌ها یا اثر کوتاه‌مدت دارند یا صرفاً تصمیم‌ها را به تعویق می‌اندازند. پس رویکرد مهندسی فرهنگی دقیقاً ناظر به همین لایه عمیق تصمیم‌سازی خانواده‌هاست.

■نهضت ۱۰ هزار نفری برای جوانی ایران

دبیر کارگروه جوانی جمعیت بنیاد کرامت رضوی با تأکید بر اینکه تغییرات پایدار اجتماعی نه از مسیر تبلیغ، بلکه از معبر اعتماد می‌گذرد، درباره نقش حیاتی واسطه‌های نخبگانی در شبکه بنیاد کرامت رضوی بیان می‌کند: گروه‌های مرجع، گروه‌های واسطه بین مردم هستند که مردم به آن‌ها اعتماد دارند. این خود از یک منطق اجتماعی برمی‌آید؛ یعنی تغییرات پایدار اجتماعی از مسیر اعتماد منتقل می‌شود، نه از مسیر تبلیغ مستقیم. خانواده‌ها در مسیر موضوع حساسی مثل فرزندآوری، کمتر تحت تأثیر پیام‌های عمومی قرار می‌گیرند و بیشتر به حرف کسانی گوش می‌دهند که برایشان مرجع تجربه، تخصص یا دیانت‌اند. کسانی که در این میان ما به آن‌ها می‌گوییم خط مقدم؛ مانند همکاران حوزه بهداشت، مبلغان، اساتید، معلمان و مشاوران که واسطه هستند. مدل اقناع‌سازی که ما برای این بزرگواران در نظر گرفتیم، مبتنی بر سه محور بوده است: نخست، بازسازی ذهنی خود گروه مرجع؛ یعنی این بزرگواران باید خودشان به فهمی عمیق و درونی از مسئله برسند. دوم، گفت‌وگوی مسئله‌محور به‌جای شعار؛ یعنی به ترس‌ها، شبهات و تجربه‌های واقعی خانواده‌ها پاسخ دهند، نه اینکه صرفاً توصیه‌های کلی ارائه کنند. سوم، اقناع تدریجی و رابطه‌محور؛ یعنی نه فشار، نه دستور، بلکه همراهی فکری در طول زمان.

■شبکه‌سازی رضوی؛ از حرم مطهر تا عمق محلات

این فعال حوزه جمعیت با تبیین نقش کانون‌های اثرگذار در شبکه بنیاد کرامت، بر هویت‌بخشی به واسطه‌های مردمی تأکید کرده و می‌افزاید: هویت دادن به گروه‌های واسطه یا همان گروه‌های مرجع، به این دلیل است که هر فرد اثرگذار، خود به یک کانون تکثیر تبدیل می‌شود. در سطح آستان قدس رضوی، نزدیک به ۱۰ هزار نفر را آموزش دادیم؛ حدود ۴ هزار نفر از شبکه هم‌ورزان و مراقبان سلامت سطح استان، هزار نفر از شبکه افرادی که به‌صورت خودجوش در حوزه سلامت با دانشگاه فعالیت می‌کردند، همچنین مشاوران، مشاوران آموزش و پرورش، فعالان فرهنگی مساجد، مدیران کانون‌های فرهنگی هنری مساجد و نیز اساتید و معلمان حرم مطهر. این‌ها گروه‌های زیادی بودند که ما در این شبکه آموزش دادیم.

روحی گل‌خطمی در تحلیل آماری وضعیت فعلی و تبیین پدیده «ترمز ذهنی» در کاهش موالید، خاطرنشان می‌کند: کاهش شیب افت موالید در کشور، از حدود ۱۷۰ هزار به زیر ۸۰ هزار نوزاد، از نظر تحلیلی نشانه‌ای مهم محسوب می‌شود. این عدد شاید به معنای حل کامل مسئله جمعیت نباشد، اما نشان‌دهنده شکسته شدن روند شتابان نزولی است؛ روندی که اگر ادامه پیدا می‌کرد، ما را در مدت زمان کوتاهی وارد فاز بحرانی غیرقابل بازگشت خواهد کرد. لذا این تغییر را باید «ترمز ذهنی» بنامیم، نه صرفاً یک نوسان آماری. تجربه جهانی و پژوهش‌های مختلف نیز در مسائل جمعیتی این مسئله را نشان می‌دهد که ابتدا نگرش‌ها تغییر می‌کنند، بعد رفتارها و سپس آمارها به‌تدریج تثبیت می‌شوند. آنچه امروز دیده می‌شود، نشانه‌های اولیه تغییر در لایه نگرشی بخشی از جامعه است. اگر این روند رها شود، موقتی خواهد بود. پایداری آن به تداوم همین فعالیت‌های تبیینی، فرهنگی و آگاه‌سازی بستگی دارد. ثبات سیاست‌ها همزمان نیازمند حمایت‌های اقتصادی است که در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت دیده شده و باید برای اجرای صحیح آن تمرکز بیشتری گذاشت. به هر حال، این عدد یک علامت هشدار معکوس است؛ یعنی وقتی می‌خواهیم مسئله به‌طور کامل قفل نشود، می‌توانیم ظرفیت بازگشت داشته باشیم؛ دست‌کم به نرخ جانشینی، یعنی ۲٫۵، یا همان یک میلیون و ۵۰۰ هزار موالیدی که در ۱۰ سال گذشته داشتیم.

■فرصت دوباره برای زندگی؛ از «ناجیان» تا حمایت‌های رضوی

دبیر کارگروه جوانی جمعیت بنیاد کرامت رضوی در تبیین دستاوردهای حوزه مقابله با سقط جنین و نقش حمایتی آستان قدس در لحظات بحرانی تصمیم‌گیری خانواده‌ها، تأکید می‌کند: کارگروه جمعیت، یکی از موارد مهمی که احصا کرده، مسئله سقط عمدی جنین یا قتل جنین است. کاهش آمار سقط، از حدود ۵۰۰ تا ۳۳۰ هزار -که پژوهش چند سال گذشته است- اکنون به زیر ۳۰۰ هزار رسیده است. تمرکز بر چند محور بوده است: نخست، پیشگیری ذهنی و فرهنگی؛ یعنی اصلاح نگاه به جنین به انسان در حال رشد، نه به‌عنوان یک مسئله پزشکی. دوم، مداخله به‌موقع و حضور مشاوران در لحظه‌های بحرانی؛ مانند تربیت ۳ هزار «ناجی انصراف از سقط جنین» که به این مجموعه‌های مردمی کمک می‌کنند. سوم، حمایت اجتماعی و روانی از مادر که بسیار اهمیت دارد. بسیاری از سقط‌ها نه به‌خاطر فقر مطلق، بلکه از ترس، تنهایی و فشار روانی ناشی می‌شود. چهارم، هم‌افزایی با شبکه بهداشت و درمان که بسیار مهم است. اینکه آنان همراهی کرده و بتوانند نمونه‌ها را معرفی کنند در آگاه‌سازی گروه مردمی و معرفی آن به گروه‌های واسطه‌ای که نجات فرزند از سقط را انجام می‌دهند، بسیار مهم است. نگاه ما در حوزه مقابله با سقط این است که طبق فرمایش رهبر شهید، احکام شرعی ساده موضوع سقط بیان شود. علاوه بر این، در برنگاه‌هایی که نیاز به حمایت باشد، ما در مواردی که زوجین در دوران عقد بودند، سعی کردیم جهیزیه و کمک‌های مردمی آستان را تهیه و تقدیمشان کنیم. ما می‌گوییم اگر یک فرد از سقط نجات پیدا کند، انگار یک نسل را نجات داده‌ایم.

■خط مقدم اقناع؛ شبکه نخبگانی در خدمت خانواده

روحی گل‌خطمی در تشریح مأموریت‌های سه‌گانه این شبکه ۴ هزار نفری و نقش «مداخله‌گر» آن‌ها در لحظات حساس تصمیم‌گیری، می‌گوید: این گروه ۴ هزار نفری شامل هم‌ورزان، مراقبان سلامت، مبلغان، معلمان، اساتید، مشاوران و فعالان فرهنگی، شبکه‌ای از افراد مرجع و اثرگذار را شکل دادند. این افراد، چون در تماس مستقیم با خانواده‌ها هستند، اثرگذاریشان از هر نوع برنامه رسمی و از بالا به پایین بیشتر است. به همین خاطر تلاش کردیم در این شبکه، سه کار را پیش ببریم: نخست، آموزش محتوای درست و دقیق درباره جمعیت، فرزندآوری و سقط؛ دوم، تقویت مهارت گفت‌وگو و اقناع و سوم، ایجاد پیوند میان این شبکه و مجموعه‌های حمایتی تا اگر خانواده‌ای در تردید یا بحران قرار گرفت، بتواند سریعاً به مسیر درست هدایت شود.

وی تصریح می‌کند: این شبکه هم نقش پیشگیرانه دارد و هم نقش مداخله‌گر در لحظه‌های حساس. ما معتقدیم اگر این ظرفیت درست تقویت شود، می‌تواند بسیاری از مسائل را پیش از آنکه به بحران تبدیل شوند، حل کند. این همان الگویی است که در مهندسی فرهنگی بر آن تأکید داریم؛ یعنی استفاده از نیروهای میانی و مرجع برای انتقال پیام و ایجاد تغییر پایدار در رفتار.

■فرزندآوری؛ از انتخاب فردی تا مسئولیت تمدنی

روحی گل‌خطمی در پایان با ترسیم نقشه راه عبور از موانع ذهنی و لزوم تغییر زبان گفت‌وگو با نسل جوان، تأکید می‌کند: اگر بخواهیم این مسیر را ادامه دهیم، باید چند نکته را همزمان پیش ببریم. اول اینکه مسئله جمعیت، مسئله‌ای صرفاً کوتاه‌مدت یا مقطعی نیست؛ یک موضوع تمدنی و بلندمدت است و نیازمند صبر، استمرار و انسجام در سیاست‌گذاری. دوم، فعالیت‌های ما نباید فقط در سطح تبلیغ بماند؛ باید به پشتیبانی واقعی وصل باشد؛ از حمایت‌های معیشتی و درمانی گرفته تا تسهیل فرزندآوری و کاهش هزینه‌های فرزندپروری. سوم، ما باید سراغ نسل جوان برویم؛ نه با زبان دستور، بلکه با زبان گفت‌وگو، همدلی و پاسخ به دغدغه‌های واقعیشان. چهارم، باید شبکه‌های مردمی و گروه‌های مرجع را تقویت کنیم؛ چرا که آن‌ها خیلی مؤثرتر از پیام‌های رسمی صرف عمل می‌کنند و در نهایت باید این نگاه را جا بیندازیم که فرزندآوری یک انتخاب صرفاً فردی اقتصادی نیست، بلکه یک کنش اجتماعی و مسئولیت آینده‌ساز است. اگر این فهم در جامعه نهادینه شود، بسیاری از موانع ذهنی و فرهنگی هم به‌تدریج برطرف خواهد شد.

روایتی کوتاه از مادرانی که در برابر همه وسوسه‌ها ایستادند و فرزندشان را به دنیا آوردند

نفس‌های کوچکی که با نام امام رضا(ع) جان گرفتند

زهرا زنگنه | گوشه صحن، جایی که انعکاس گنبد طلا در چشم‌های میهمانان می‌رقصد، چند خانواده مسافر گرد هم آمده‌اند. صدای نقاره‌خانه با صدای نوزادانی گره خورده که گویی خودشان داوران نهایی این سفر بوده‌اند. این، روایت زنانی است که تا پای دیوارهای خاکستری «نخواستن» رفتند، اما دست آخر، فرشته‌های کوچکشان را در آغوش گرفتند و حالا، به شکرانه این تپش‌های کوچک، میهمان سفره حضرت رضا(ع) شده‌اند.

■روایت اول: زنی که دست باران را گرفت

«زهره» وقتی خبر پنجمین بارداری‌اش را شنید، زانوهایش لرزید. زنی چهل ساله، با چهار فرزند و کوله‌باری از دردهای جسمی و دغدغه‌های معیشتی. در ذهن او، نوزاد پنجم نه یک لبخند، که یک «بحران» بود. وسوسه، با دست دراز کردن به سمت چند قرص ساده شروع شد؛ راهی که یکی از آشنایانش رفته بود و می‌گفت: «به همین راحتی تمام می‌شود».

اما درست در لحظاتی که زهره میان رفتن به عطاری یا مرکز بهداشت مردد بود، سرنوشت او را به «مرکز نفس» کشاند. آنجا کسی دستش را نگرفت تا ملامتش کند، بلکه چشمانش را به روی احتمالی زیبا باز کردند. زهره می‌گوید: «همسرم همان اول گفت این هدیه خداست، اما من می‌ترسیدم. از هزینه‌ها، از کمردرد، از نگاه مردم...».

حالا اما، «باران» در آغوش او است. دختری که نامش هم بوی برکت می‌دهد. زهره با لبخندی که عمقش به صحن گوهرشاد می‌رسد، می‌گوید: «دلم دختر می‌خواست و خدا باران را داد. با آمدنش طلسم سال‌ها نیامدن به مشهد شکست. او با خودش باران رزق آورد؛ ما حالا به حرمت قدم‌های این کوچک ناخوانده، اینجا دعوتیم».

■روایت دوم: سارا؛ معجزه‌ای که حکم تخلیه را لغو کرد

«فاطمه» زائر دیگری است که سارای چند ماهه‌اش را به ضریح گره زده. داستان او اما طعم اضطراب مستأجری می‌داد. با همسری که شغل ثابتی نداشت و دو دختر قد و نیم‌قد، خبر فرزند سوم برای او شبیه یک بن‌بست بود.

فاطمه تعریف می‌کند: «در دنیای ما مستأجرها، فرزند زیاد یعنی «نه» شنیدن از صاحبخانه‌ها. هر جا می‌رفتیم، اول می‌پرسیدند چند بچه دارید؟ فکر می‌کردم اگر سومی بیاید، بی‌سرپناه می‌شویم». او که پیش از این هم تلخی از دست دادن جنین را چشیده بود، این بار هم عزمش را برای «نبودن» سارا جزم کرده بود.

تماس مشاوران نفس، ابتدا برای او غریب بود: «فکر کردم زنگ زده‌اند راه سقط را نشانم بدهند، اما آن‌ها راه «ماندن» را بلد بودند».

و اما معجزه؟ معجزه نه در آرامش وضعیت اقتصادی، که در قلب آدم‌ها رخ داد. فاطمه با بغضی شیرین می‌گوید: «صاحبخانه‌مان گفته بود باید بلند شوید. اما وقتی فهمید باردارم، درست یک ماه پیش از زایمان، دلش نرم شد. گفت به خاطر این مسافر کوچولو، یک سال دیگر بمانید. سارا نیامده، سقف خانه‌مان را حفظ کرد».

■پایان‌بندی: بوی سیب در رواق امید

این مادران، نه قهرمانان داستان‌های تخیلی، که زنانی معمولی از کوچه پسکوچه‌های کرمان‌اند. تفاوت آن‌ها در این بود که وقتی وسوسه «حذف کردن» به سراغشان آمد، کسی بود که به آن‌ها یادآوری کند: «هر آن کس که دندان دهد، نان دهد». حالا در میهمانی بنیاد کرامت رضوی، این نوزادان «نفس»، نه بار اضافی، که ستاره‌های درخشان خانواده‌هایشان هستند. آن‌ها نه تنها سقط نشدند، بلکه دست پدر و مادرشان را گرفتند و به زیارت خورشید طوس آوردند. گویی باران و سارا و دیگران آمده‌اند تا بگویند زندگی حتی در سخت‌ترین روزها، ارزش در آغوش کشیدن را دارد.

گزارش

گزارشی از اقدامات فرهنگی، حمایتی و شبکه‌سازی آستان قدس رضوی برای مقابله با بحران جمعیت

روایت یک حرکت ملی برای جوان ماندن ایران

الهه ضمیری | کاهش نرخ باروری و افزایش سرعت سالمندی جمعیت، در سال‌های اخیر به یکی از جدی‌ترین دغدغه‌های آینده کشور تبدیل شده است. در چنین شرایطی آستان قدس رضوی با راه‌اندازی کارگروه جوانی جمعیت در بنیاد کرامت رضوی تلاش کرده با ترکیبی از اقدامات فرهنگی، آموزشی، حمایتی و درمانی، زمینه‌های تقویت فرزندآوری و حمایت از خانواده را فراهم کند. شبکه‌سازی مردمی، تربیت تسهیلگران جمعیتی، حمایت از مادران باردار، جلوگیری از سقط جنین و ایجاد زیرساخت‌های درمان ناباروری ازجمله اقداماتی است که در قالب این برنامه‌ها دنبال شده است.

■بحران جمعیت؛ دغدغه‌ای ملی برای آینده کشور

مسئله کاهش نرخ رشد جمعیت در ایران طی یک دهه اخیر به یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی و اقتصادی کشور تبدیل شده است. آمارها نشان می‌دهد روند کاهش باروری و افزایش جمعیت سالمند می‌تواند در سال‌های آینده آثار گسترده‌ای بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و حتی امنیتی کشور داشته باشد. نگرانی‌های اقتصادی، تغییر سبک زندگی، افزایش سن ازدواج، دغدغه‌های مربوط به آینده فرزندان و نیز برخی برداشت‌های فرهنگی نادرست ازجمله عواملی هستند که سبب شده‌اند بسیاری از خانواده‌ها تمایل کمتری به فرزندآوری داشته باشند. در چنین شرایطی سیاست‌گذاران کشور در سال‌های گذشته تلاش کرده‌اند با تدوین برنامه‌های مختلف و تصویب قوانین حمایتی، روند کاهش جمعیت را کنترل کنند. تصویب قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» نیز در همین راستا صورت گرفت. با این حال، بسیاری از کارشناسان معتقدند حل مسئله جمعیت تنها با سیاست‌های اقتصادی ممکن نیست و نیازمند فرهنگ‌سازی گسترده در جامعه است. رهبر شهید انقلاب نیز بارها در سخنان خود درباره پیامدهای کاهش جمعیت هشدار دادند. ایشان در پیامی خطاب به فعالان حوزه جمعیت در اردیبهشت ۱۴۰۲ تأکید کردند تلاش برای افزایش نسل و جوان شدن نیروی انسانی کشور یکی از ضروری‌ترین وظایف مسئولان و آحاد مردم است و مراکز اثرگذار فرهنگی باید در این زمینه نقش‌آفرینی جدی داشته باشند. در همین چارچوب، آستان قدس رضوی به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی و اجتماعی کشور، در سال‌های اخیر برنامه‌ای گسترده برای ترویج فرهنگ فرزندآوری و حمایت از خانواده طراحی کرده است.

■تشکیل کارگروه جوانی جمعیت در بنیاد کرامت رضوی

یکی از مهم‌ترین اقدامات آستان قدس رضوی در این حوزه، تشکیل «کارگروه جوانی جمعیت» در بنیاد کرامت رضوی است. این کارگروه با هدف برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات مؤثر در زمینه ترویج فرزندآوری و تسهیل فرایندهای مرتبط با آن تشکیل شد. اعضای این کارگروه ترکیبی از مدیران و متخصصان حوزه خانواده و مسائل اجتماعی هستند؛ ازجمله مدیرعامل بنیاد کرامت رضوی، معاون خدمات اجتماعی بنیاد، معاون طرح و برنامه، مدیر مرکز امور بانوان و خانواده، مدیر مرکز جامع مشاوره، مدیر مرکز خادمیاری، دبیر کتاب سال خانواده و جمعیت و کارشناسان حوزه جمعیت. این ترکیب تخصصی تلاش می‌کند با برگزاری جلسات منظم، روند اجرای برنامه‌ها را بررسی و برای توسعه فعالیت‌ها تصمیم‌گیری کند. کارگروه جوانی جمعیت بنیاد کرامت رضوی از همان ابتدای فعالیت خود سه محور اصلی را برای اقداماتش تعریف کرد: اقدامات فرهنگی، حمایت‌های اجتماعی و توسعه زیرساخت‌های درمانی. بر همین اساس برنامه‌های متعددی در سطح ملی طراحی و اجرا شد که بخش مهمی از آن‌ها بر آموزش و شبکه‌سازی مردمی متمرکز بود.

■تربیت تسهیلگران جمعیتی؛ شکل‌گیری یک شبکه مردمی

یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که در قالب فعالیت‌های این کارگروه اجرا شد، طراحی و اجرای دوره‌های آموزشی برای تربیت تسهیلگران جوانی جمعیت بود. هدف از این طرح، ایجاد شبکه‌ای از کنشگران فرهنگی در سراسر کشور بود که بتوانند در حوزه آگاهی‌بخشی، مشاوره و ترویج فرهنگ فرزندآوری نقش‌آفرینی کنند. در همین راستا دوره آموزشی «حسنه ماندگار» طراحی شد. نام‌نویسی در این دوره از اسفندماه ۱۴۰۲ آغاز شد و بیش از ۴ هزار نفر از فعالان فرهنگی و اجتماعی برای حضور در آن اعلام آمادگی کردند. این دوره در بهار ۱۴۰۳ در تمامی استان‌ها با حضور اساتید حوزه جمعیت و خانواده برگزار شد. در این دوره موضوعاتی همچون جریان‌شناسی تحولات جمعیتی، ضرورت افزایش جمعیت، تاریخچه سیاست‌های جمعیتی در ایران، جایگاه مادر در خانواده، اهمیت فرزندآوری، آسیب‌های تک‌فرزندی، مسئله سقط جنین، طب سنتی در حوزه باروری و همچنین مهارت‌های تسهیلگری و پاسخ‌گویی به شبهات مطرح شد. آمارها نشان می‌دهد حدود ۷۵ درصد شرکت‌کنندگان در این دوره‌ها را بانوان تشکیل می‌دادند و بخش قابل توجهی از آن‌ها از اعضای شبکه خادمیاری آستان قدس رضوی بودند. همچنین درصد قابل توجهی از شرکت‌کنندگان، خود دارای سه فرزند یا بیشتر بودند که این موضوع نشان‌دهنده پیوند میان تجربه زیسته و فعالیت فرهنگی در این حوزه است. خروجی این دوره‌ها تشکیل صدها حلقه میانی فعال در حوزه جمعیت بود؛ حلقه‌هایی که امروز در محلات، مساجد، کانون‌های فرهنگی و شبکه‌های اجتماعی به ترویج فرهنگ فرزندآوری می‌پردازند.

■نشست‌های تخصصی و گفت‌وگوی نخبگانی

در کنار برنامه‌های آموزشی، آستان قدس رضوی تلاش کرد با ایجاد بستری برای گفت‌وگوی نخبگانی، مسئله جمعیت را از منظر علمی و تخصصی نیز بررسی کند. در همین راستا ده‌ها نشست تخصصی با حضور اساتید دانشگاه، کارشناسان حوزه خانواده و فعالان اجتماعی برگزار شد. در این نشست‌ها موضوعاتی همچون پیامدهای کاهش جمعیت، راهکارهای فرهنگی برای افزایش فرزندآوری، نقش رسانه‌ها در تغییر نگرش جامعه و همچنین راهکارهای حمایت از خانواده مورد بحث قرار گرفت. هدف از این جلسات، ایجاد هم‌افزایی میان فعالان حوزه جمعیت و تدوین نقشه‌راهی دقیق برای اقدامات فرهنگی و اجتماعی بود.

■پویش ملی «ناجی»؛ صیانت از حیات

یکی از مهم‌ترین محورهای فعالیت کارگروه جوانی جمعیت، توجه به مسئله سقط جنین و تلاش برای کاهش این پدیده در کشور بود. در همین راستا پویش ملی «ناجی» شکل گرفت؛ پویشی که هدف آن، پیشگیری از سقط جنین و حمایت از مادران باردار در معرض این تصمیم بود. در قالب این پویش هزاران نیروی داوطلب آموزش دیدند تا بتوانند خدمات مشاوره‌ای و حمایتی به خانواده‌ها ارائه دهند. این نیروها با شناسایی مادرانی که به دلیل مشکلات اقتصادی یا نگرانی‌های خانوادگی قصد سقط جنین دارند، تلاش می‌کنند با ارائه مشاوره و حمایت‌های لازم، آن‌ها را در مسیر حفظ جنین همراهی کنند. در کنار خدمات مشاوره‌ای، حمایت‌های مالی نیز برای برخی خانواده‌ها در نظر گرفته شد. تأمین هزینه‌های درمانی، حمایت از مادران باردار و کمک به زوج‌های نابارور ازجمله اقداماتی بود که در قالب این طرح انجام شد. فعالان این حوزه معتقدند بسیاری از تصمیمات مربوط به سقط جنین ناشی از مشکلات اقتصادی یا نبود حمایت‌های اجتماعی است و اگر این مشکلات برطرف شود، بسیاری از خانواده‌ها از این تصمیم منصرف خواهند شد.

■نقش هنر و رسانه در فرهنگ‌سازی

یکی از نکات قابل توجه در فعالیت‌های مرتبط با جوانی جمعیت، توجه به ظرفیت هنر و رسانه برای فرهنگ‌سازی است. برخی فعالان فرهنگی معتقدند هنر می‌تواند نقشی مهم در تغییر نگرش جامعه درباره فرزندآوری داشته باشد. در همین راستا تولید مستندها و آثار هنری با موضوع خانواده و فرزندآوری در دستور کار قرار گرفت. مستند «نفس» که به موضوع نجات جنین‌ها و حمایت از مادران باردار می‌پردازد، یکی از نمونه‌های این فعالیت‌هاست. سازندگان این اثر معتقدند روایت‌های واقعی از تجربه‌های موفق می‌تواند تأثیر قابل توجهی در تغییر نگرش عمومی داشته باشد.

■گفت‌وگوی چهره به چهره؛ روشی مؤثر در اقناع جامعه

در کنار برنامه‌های رسانه‌ای، فعالان حوزه جمعیت بر اهمیت گفت‌وگوی مستقیم با مردم نیز تأکید دارند. بسیاری از تسهیلگران جمعیتی معتقدند بهترین راه برای رفع شبهات و نگرانی‌های خانواده‌ها، گفت‌وگوی چهره به چهره است. بر همین اساس گروه‌های مردمی در مساجد، موکب‌ها، مراکز فرهنگی و حتی روستاها با خانواده‌ها گفت‌وگو و تلاش می‌کنند نگرش‌های منفی درباره فرزندآوری را اصلاح کنند. تجربه این گروه‌ها نشان می‌دهد بسیاری از خانواده‌ها پس از دریافت اطلاعات درست و مشاهده نمونه‌های موفق، دیدگاه خود را نسبت به فرزندآوری تغییر می‌دهند.

■حمایت از مادران و خانواده‌های کم‌برخوردار

در کنار اقدامات فرهنگی، حمایت از خانواده‌های کم‌برخوردار نیز بخش مهمی از فعالیت‌های آستان قدس رضوی در حوزه جمعیت را تشکیل می‌دهد. برخی گروه‌های مردمی با حمایت بنیاد کرامت رضوی تلاش می‌کنند از مادران باردار در مناطق محروم حمایت کنند. این حمایت‌ها گاه شامل کمک‌های مالی برای تأمین هزینه‌های دوران بارداری است و گاه به شکل حمایت‌های معیشتی یا ایجاد فرصت‌های شغلی برای مادران ادامه می‌یابد. هدف از این اقدامات آن است خانواده‌ها به دلیل مشکلات اقتصادی از فرزندآوری منصرف نشوند.

■توسعه خدمات درمان ناباروری

یکی دیگر از محورهای مهم فعالیت‌ها در حوزه جوانی جمعیت، توجه به مسئله ناباروری است. بسیاری از زوج‌ها به دلیل مشکلات پزشکی قادر به فرزندآوری نبوده و نیازمند خدمات تخصصی درمانی هستند. در همین راستا سرمایه‌گذاری قابل توجهی برای ایجاد و توسعه مراکز درمان ناباروری انجام شده است. این مراکز با ارائه خدمات تخصصی به زوج‌های نابارور تلاش می‌کنند امکان فرزندآوری را برای خانواده‌هایی که با این مشکل مواجه هستند فراهم کنند.

■هم‌افزایی میان تشکل‌های مردمی

یکی از ویژگی‌های مهم برنامه‌های آستان قدس رضوی در حوزه جمعیت، تلاش برای ایجاد هم‌افزایی میان تشکل‌های مردمی است. ده‌ها تشکل فرهنگی و اجتماعی در سراسر کشور در حوزه جمعیت فعالیت می‌کنند و ایجاد ارتباط میان این مجموعه‌ها می‌تواند به افزایش اثرگذاری فعالیت‌ها کمک کند. برگزاری نشست‌های مشترک، ایجاد شبکه‌های ارتباطی و حمایت از طرح‌های ابتکاری ازجمله اقداماتی است که در این راستا انجام شده است. هدف از این شبکه‌سازی آن است که فعالان حوزه جمعیت بتوانند تجربیات خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند و فعالیت‌هایشان را هماهنگ‌تر پیش ببرند.

■افق پیش‌رو؛ استمرار یک حرکت فرهنگی

تجربه فعالیت‌های آستان قدس رضوی در حوزه جوانی جمعیت نشان می‌دهد حل این مسئله نیازمند ترکیبی از اقدامات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی است. فرهنگ‌سازی در کنار حمایت‌های عملی می‌تواند زمینه تغییر نگرش جامعه به فرزندآوری را فراهم کند. شبکه تسهیلگران جمعیتی که در سال‌های اخیر شکل گرفته می‌تواند در آینده به یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های مردمی برای ترویج فرهنگ خانواده و فرزندآوری تبدیل شود. اگر این شبکه تقویت شود و حمایت‌های اجتماعی از خانواده‌ها ادامه یابد، امید می‌رود روند کاهش جمعیت در کشور متوقف شده و مسیر جدیدی برای جوان ماندن ایران شکل گیرد.

رواق خدمت

پوشش آستان قدس رضوی بر چرخه ازدواج، درمان ناباروری و حمایت از مادران

از وساطت ازدواج تا تولد فرزند

الهه ضمیری | در سال‌هایی که مسئله کاهش نرخ تولد، افزایش ناباروری، دشواری‌های ازدواج و تهدید پیری جمعیت به یکی از جدی‌ترین نگرانی‌های اجتماعی کشور تبدیل شده است، آستان قدس رضوی با طراحی و اجرای مجموعه‌ای از برنامه‌های مکمل در سه سطح «تسهیل ازدواج»، «درمان ناباروری» و «حمایت از مادران باردار» مسیری منسجم و کارآمد برای تقویت بنیان خانواده و کمک به جوانی جمعیت ترسیم کرده است. سه طرح ملی «حسنا»، «بُشری» و «یسنا» اکنون ستون‌های اصلی این مسیر را تشکیل می‌دهند؛ از همراهی با نوعروسان نیازمند تا تأسیس یکی از بزرگ‌ترین مراکز درمان ناباروری شرق کشور و درنهایت حمایت تغذیه‌ای از مادران باردار.

■از نگرانی‌های جمعیتی تا ورود نهادهای اجتماعی

تحولات جمعیتی ایران در دهه اخیر نشان داده کاهش نرخ باروری و افزایش روند ناباروری، در کنار بالا رفتن سن ازدواج و مشکلات اقتصادی، بنیان خانواده را با چالش‌های جدید روبه‌رو کرده است. آمارهای رسمی نیز نگرانی‌ها را تأیید می‌کند؛ ازجمله نرخ ناباروری ۱۲ درصدی اولیه و ۱۶ درصدی ثانویه در ایران که از متوسط جهانی بالاتر است و حدود ۳ میلیون زوج را درگیر درمان‌های پرهزینه و پیچیده کرده است. در چنین شرایطی، اهمیت ورود نهادهای اجتماعی و مذهبی برای تقویت خانواده، بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. آستان قدس رضوی در سال‌های اخیر با تکیه بر ظرفیت‌های مردمی و شبکه خادمیاران، مجموعه‌ای از طرح‌ها را با هدف تسهیل ازدواج، درمان ناباروری و حمایت از مادران اجرا کرده که اکنون به ستون‌های اصلی سیاست‌های جمعیتی این نهاد تبدیل شده‌اند.

■«حسنا»؛ احیای سنت وساطت در ازدواج و تأمین جهیزیه

طرح حسنا (حامیان سنت نبوی ازدواج) نخستین حلقه این زنجیره است؛ طرحی ملی که در پاسخ به نیازهای عصر جدید طراحی شد. رشد شهرنشینی، تغییر سبک زندگی و کمرنگ شدن سنت‌های وساطت در ازدواج موجب شده بود بسیاری از جوانان مسیر دشوار و سردرگمی را برای تشکیل زندگی تجربه کنند. از سوی دیگر، ناکارآمدی بسترهای غیررسمی و ناهماهنگی میان واسطه‌ها سبب بروز مشکلاتی در انتخاب همسر و افزایش آمار اختلافات و طلاق شده بود. آستان قدس رضوی برای بازسازی این فرهنگ اصیل و همزمان تقویت بنیان خانواده، طرح حسنا را با محوریت شناسایی، آموزش و توانمندسازی خادمیاران ازدواج تدوین کرد. این طرح در دو بخش اصلی شکل گرفت:

۱. شبکه‌سازی و آموزش واسطین ازدواج

در گام اول، خادمیاران در سراسر کشور ساماندهی شدند تا براساس آموزه‌های دینی و سیره رضوی، نقش فعال و مؤثری در معرفی صحیح زوجین و همراهی با آن‌ها ایفا کنند. این مرحله شامل آموزش مهارت‌های وساطت، ارتقای دانش و نگرش دینی و اجتماعی و ایجاد شبکه‌ای قابل اعتماد از واسطه‌های آموزش‌دیده بود.

۲. پویش «هدیه امام» برای تأمین جهیزیه

در گام دوم، طرح حسنا تمرکز خود را بر زوجین محروم دهک‌های یک تا پنج قرار داد. در این مرحله، با کمک شبکه مردمی، خیران و کانون‌های خدمت رضوی در استان‌ها، پنج قلم از اقلام اساسی جهیزیه تأمین و میان نوعروسان توزیع شد. این طرح تا امروز در ۲۴ استان کشور اجرا و تنها در سال جاری، ۱۱۰ سری جهیزیه در دهه کرامت میان نوعروسان توزیع شده است.

■«بُشری»؛ بزرگ‌ترین مرکز درمان ناباروری شرق کشور و امید زوج‌های چشم‌انتظار

حلقه دوم این زنجیره حمایتی، طرح بُشری است؛ مرکزی تخصصی در بیمارستان رضوی مشهد که با هدف رفع یکی از مهم‌ترین موانع جمعیتی یعنی ناباروری راه‌اندازی شد. نرخ بالای ناباروری و هزینه‌های سنگین درمان، هزاران زوج را سال‌ها از داشتن فرزند محروم کرده بود. آستان قدس رضوی در پاسخ به این چالش و با تأکیدات رهبر شهید انقلاب درباره جوانی جمعیت، تصمیم گرفت مرکزی تخصصی و مجهز تأسیس کند. عملیات ساخت این مرکز از شهریور ۱۴۰۱ آغاز شد و در اردیبهشت ۱۴۰۳ درست همزمان با روز ملی جمعیت به بهره‌برداری رسید.

■ظرفیت‌های علمی و پزشکی مرکز بُشری

مرکز بشری اکنون بزرگ‌ترین مرکز درمان ناباروری شرق کشور است و برخوردار از زیربنای ۲ هزار و ۹۰۰ مترمربع، پنج اتاق عمل مجهز، آزمایشگاه پیشرفته جنین‌شناسی، کلینیک‌های تخصصی زنان، اورولوژی، پریناتال و مشاوره ناباروری، بخش پذیرش مجزای بیماران بین‌الملل. تمام روش‌های درمان ناباروری روز دنیا در این مرکز قابل انجام است از جمله آی‌وی‌اف، آی‌یوآی، میکرواینجکشن، اهدای جنین و تخمک، رحم جایگزین، فریز تخمک و اسپرم، پی‌آرپی تخمدان و رحم، لاپاراسکوپی، هیستروسکوپی و جراحی‌های اندومتریوز.

■آرامش و حریم خصوصی؛ اصل مهم درمان ناباروری

یکی از ویژگی‌های مهم بشری، استقلال کامل ساختمان از سایر بخش‌های بیمارستان است تا آرامش روانی زوجین حفظ شود و رفت‌وآمدهای درون بیمارستانی کاهش یابد. بیماران بدون مواجهه با دیگر بخش‌ها، همه مراحل درمان، آزمایش و دارو را در همان مرکز انجام می‌دهند.

وجه متمایز مرکز بشری، رویکرد حمایتی آن است. زوج‌هایی که توان مالی کافی ندارند، می‌توانند بخش زیادی از هزینه را با حمایت آستان قدس رضوی پرداخت کنند یا حتی به‌طور رایگان درمان شوند. این موضوع، این مرکز را به دریچه امید بسیاری از زوج‌های کم‌برخوردار تبدیل کرده است.

■«یسنا»؛ حمایت تغذیه‌ای از مادران باردار برای تولد نسل سالم

سومین مرحله از مداخله آستان قدس رضوی در چرخه جمعیت، طرح «یسنا» است؛ طرحی که از دی ۱۴۰۲ آغاز شد و به‌طور ویژه بر مادران باردار و شیرده و کودکان زیر دو سال تمرکز دارد. تغذیه دوران بارداری تنها به تأمین کالری مربوط نیست؛ بلکه مواد مغذی مانند اسیدفولیک، آهن، کلسیم و انواع ویتامین‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در تکوین مغز جنین، شکل‌گیری سیستم ایمنی، پیشگیری از نقص‌های مادرزادی، سلامت استخوان و خون مادر ایفا می‌کنند. بنابراین حمایت از تغذیه مادران یعنی حمایت از نسل آینده.

طرح یسنا حاصل همکاری چند نهاد ملی شامل آستان قدس رضوی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بنیاد ۱۵ خرداد، ستاد اجرایی فرمان امام(ره) و قرارگاه محرومیت‌زدایی امام حسن مجتبی(ع) بوده و بنیاد کرامت رضوی، بازوی اجتماعی آستان، نقش اصلی پشتیبانی و سازماندهی شبکه خادمیاران در سراسر کشور را بر عهده دارد.

■حمایت از ۲۷ هزار مادر در مرحله اول

در گام نخست، این طرح با اولویت هشت استان کمتر برخوردار اجرا شد. براساس شناسایی‌های انجام‌شده، ۲ هزار مادر در دهک یک درآمدی مورد بررسی قرار گرفتند، ۲۲ هزار مادر مشمول دریافت یارانه مضاعف شدند، اعتبار طرح هزار و ۱۰۰ میلیارد ریال تعیین شد، پرداخت حمایت‌ها در ۶ ماه و در قالب کالابرگ الکترونیک انجام گرفت. در مرحله جدید، دایره حمایتی طرح توسعه یافت و یک میلیون مادر دارای فرزند زیر دو سال در سه دهک اول درآمدی، زیر پوشش قرار گرفتند.

■سه‌گانه رضوی؛ زنجیره کامل حمایت از خانواده

برنامه‌های حسنا، بشری و یسنا نشان می‌دهد آستان قدس رضوی صرفاً یک حرکت حمایتی مقطعی انجام نداده، بلکه یک سیاست جامع چرخه‌محور برای تقویت خانواده و جوانی جمعیت طراحی کرده است. این چرخه کاملاً به‌هم‌پیوسته است؛ تشویق و تسهیل ازدواج از طریق شبکه‌سازی، وساطت صحیح و تأمین جهیزیه، تسهیل فرزندآوری با ایجاد مرکز درمان ناباروری و حمایت مالی از زوجین و پشتیبانی از مادران و نوزادان از طریق حمایت تغذیه‌ای و تأمین امنیت غذایی. این رویکرد سه‌مرحله‌ای سبب شده آستان قدس رضوی در کل مسیر شکل‌گیری و تثبیت خانواده نقش‌آفرینی کند.

در دورانی که چالش‌های جمعیتی زنگ خطر را برای آینده کشور به صدا درآورده، آستان قدس رضوی توانسته است با استفاده از ظرفیت‌های معنوی، اجتماعی و مردمی خود، شبکه‌ای کارآمد برای حمایت از خانواده ایجاد کند. سه طرح حسنا، بُشری و یسنا اکنون به‌عنوان نمونه‌های موفق اقدام اجتماعی سازمان‌یافته شناخته می‌شوند؛ اقداماتی که از سنت اصیل ازدواج آغاز می‌شود، با درمان ناباروری ادامه می‌یابد و در نهایت با حمایت از مادران باردار و کودکان تکمیل می‌شود. این سه‌گانه حمایتی، تصویری روشن از نقش این نهاد در تحقق سیاست‌های جوانی جمعیت ارائه می‌دهد؛ نقشی که بر پایه امید، توانمندسازی و پشتیبانی از خانواده ایرانی استوار است.